

O NOUĂ AȘEZARE SVIDERIANĂ ÎN CARPAȚII ORIENTALI

DE

MARIA BITIRI și V. CĂPITANU

În raza comunei Bicaz-Chei, pe munte, în punctul denumit Curmătura Bardosului, s-au găsit câteva unelte și așchii de silex, despre a căror prezență geologul Grasu Constantin de la stațiunea de cercetări biologice, geologice și geografice „Stejaru” de la Pingărați a sesizat Muzeul din Piatra-Neamț și pe C. S. Nicolăescu-Plopșor.

Ținând seama de faptul că numai cu câțiva ani în urmă (1956—1957) cercetase prima așezare de înălțime în aer liber în zona Ceahlăului, la Scaune, C. S. Nicolăescu-Plopșor a pus silexurile curînd semnalate în legătură posibilă cu așezarea svideriană de la Scaune și a inclus în planul de cercetări al secției paleolitice pe anul 1965 verificarea informației primite.

Locul așezării. Curmătura Bardosului este situată la est de râul Lapoș, pe o șa de captare aflată la altitudinea de 1 135 m. În această zonă, între culmile Bardos și Lapoș și Muncelul Șugău, se individualizează o depresiune suspendată, fragmentată de afluenții de obîrșie a râurilor Bardos și Bîrnad, depresiune ce apare ca un culoar larg, moștenind caracterul unei vechi văi de la nord de Cheile Bicazului.

Urme de cultură materială. Primele piese (un gratoar, o lamă și două așchii mărunte) au apărut în partea de nord, mai înaltă a poienii, pe un teren cultivat cu cartofi. Alte piese au fost descoperite mai jos, în marginea drumului, în malul adînciturii de 0,20—0,25 m făcute de carele ce coboară din munte, în zona unde anterior au fost culese cele câteva silexuri.

În patru sondaje (suprafață totală 20 m²) amplasate pe locul și în preajma primelor piese descoperite de noi la suprafață, nu s-a găsit nici o așchie de silex și nici o altă urmă de locuire. Existența gratoarului, a lamei și a celor două așchii indică, probabil, ultimele urme ale unui strat de cultură ce a fost spălat, terenul fiind în pantă. Un alt sondaj (6 m²), amplasat între cele două puncte cu descoperiri la suprafața solului, de asemenea n-a dat rezultatele dorite. Alte patru sondaje (în suprafață totală de 48 m²) au fost amplasate două de-a lungul drumului și două perpendicular pe ele, în zona unde au apărut piesele de la marginea drumului, descoperind un număr de circa 250 de piese, unelte și așchii de cioplire exclusiv din silex.

În această zonă, un mic sondaj a fost dus pînă la adîncimea de 2,50 m, situația stratigrafică prezentîndu-se în felul următor :

I	4—5 cm	gr.	sol vegetal.
II	14 cm	„	orizont brun-gălbui.
III	33 cm	„	orizont roșcat-închis spre brun, cu structură grăunțoasă.
IV	38 cm	„	grohotișuri fragmentate calcaroase, colțuroase, prinse într-o masă argilooasă de culoare roșcată-violacee.
V	27 cm	„	orizont roșcat-vinețiu, pe alocuri cu pete verzui.
VI	72 cm	„	scoarță de alterare de culoare cenușie-gălbuie, cu elemente de microconglomerate, gresii și secundar marne.
VII	66 cm	„	scoarță de alterare de culoare vinătă-gălbuie, cu elemente de marne vinete, secundar gresii cu diacaze umplute cu calcită, iar în jos marne ¹ .

Stratul de cultură e cuprins, în principal, în orizontul brun-gălbui și în partea superioară a celui roșcat-închis spre brun cu structură grăunțoasă.

Inventarul litic. Trecînd la analiza inventarului litic, menționăm de la început absența totală a nucleelor de orice fel, faptul lipsindu-ne de un principal element tipologic în caracterizarea complexului nostru. Dovada existenței lor aici însă o face în primul rînd o așchie-capăt de nucleu, acoperită pe o mică porțiune de cortex natural; în rest păstrează o parte a planului de lovire drept și larg și negativele a șase desprinderi lamelare destul de înguste. Alături de aceasta menționăm și un număr de 29 de așchii de decorticare a bulgărilor de silex și cele peste 139 de așchii de cioplire mai mici și mai mari, care laolaltă fac dovada sigură a cioplierii uneltelor pe locul așezării. Lipsa nucleelor și prezența așchiilor de decorticare, materia primă de altă proveniență decît cea locală, duc la concluzia că aceasta din urmă a fost folosită cu multă economie, iar nucleele realizate din bulgări de silex erau cioplite pînă la epuizare. În sprijinul aceleiași ipoteze, menționăm și prezența a șase lame parțial acoperite cu cortex natural. Deci, acolo unde a fost posibil s-a trecut la detașarea lamelor chiar înainte ca bulgărele inițial să fi fost complet decorticat. Deși materialul e puțin numeros, în cadrul acestuia piesele tipice reprezintă aproape 50%, majoritatea formînd-o lamele simple, medii și microlitice (64 de exemplare).

Între acestea, menționăm în primul rînd lame lungi și subțiri, în majoritate fragmentare, și lame microlitice. Numărul lor mare față de restul pieselor tipice nu trebuie să ne mire, lamele constituind baza pentru fasonarea celorlalte tipuri de unelte, după cum ele puteau fi folosite cu succes și fără altă prelucrare, drept instrumente tăioase.

Urmează apoi un număr de 16 lame și vîrfuri microlitice de diferite tipuri, cu una din laturi retușată abrupt și trei lamele cu scobituri uni- sau bilaterale, majoritatea în stare fragmentară.

¹ Descrierea situației stratigrafice a fost făcută de către geomorfologul Bojoi Ion de la Stațiunea de cercetări biologice, geologice și geografice „Stejaru” de la Pingărați, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a fi mers cu noi pentru identificarea locului așezării. Totodată, cercetătorul I. Bojoi a colectat și probe de pămînt pentru diferite analize, de pe toată coloana profilului descris.

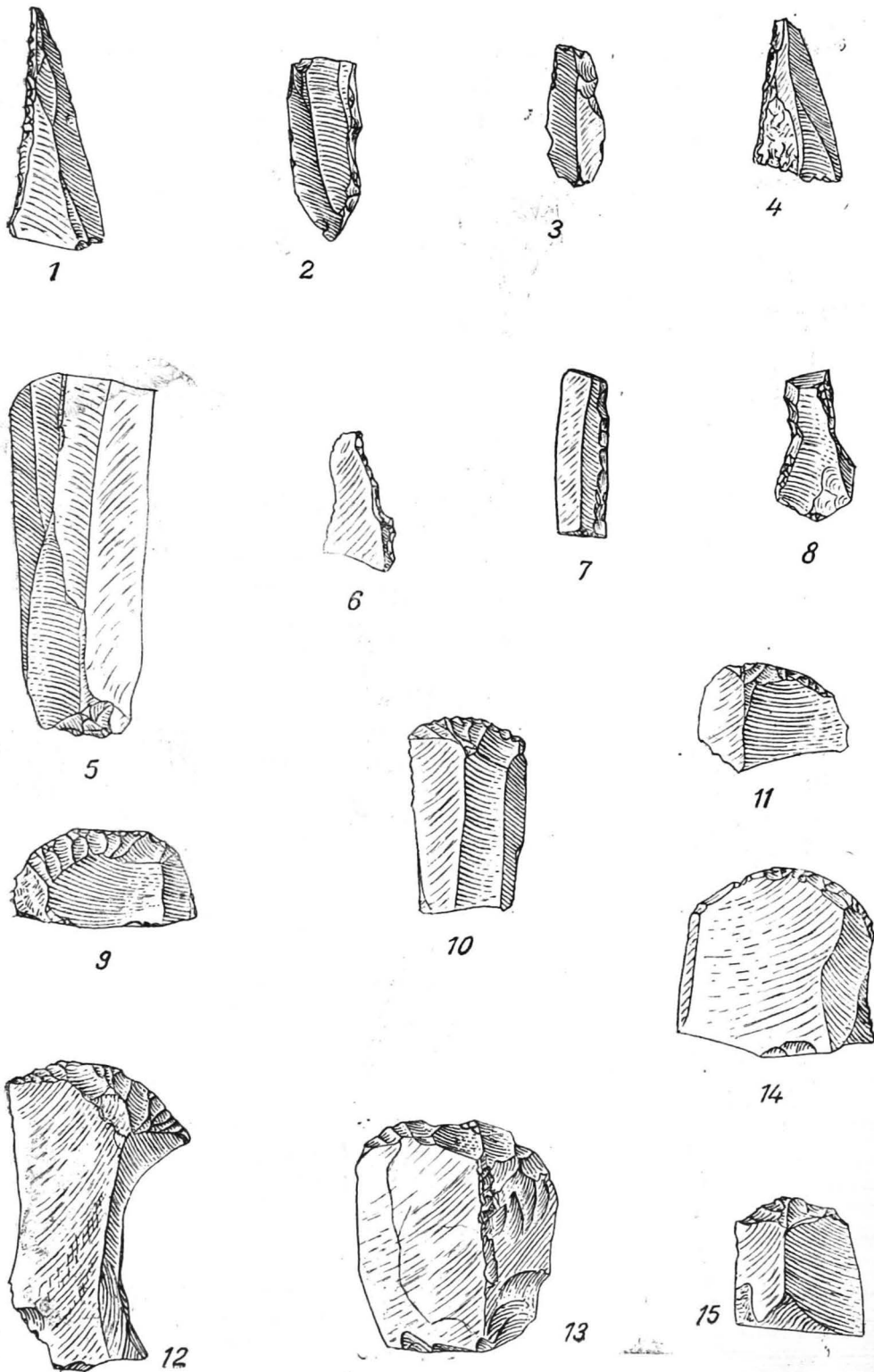

Fig. 1. — *Bardos-Bicaz Chei*. Unelte svideriene.

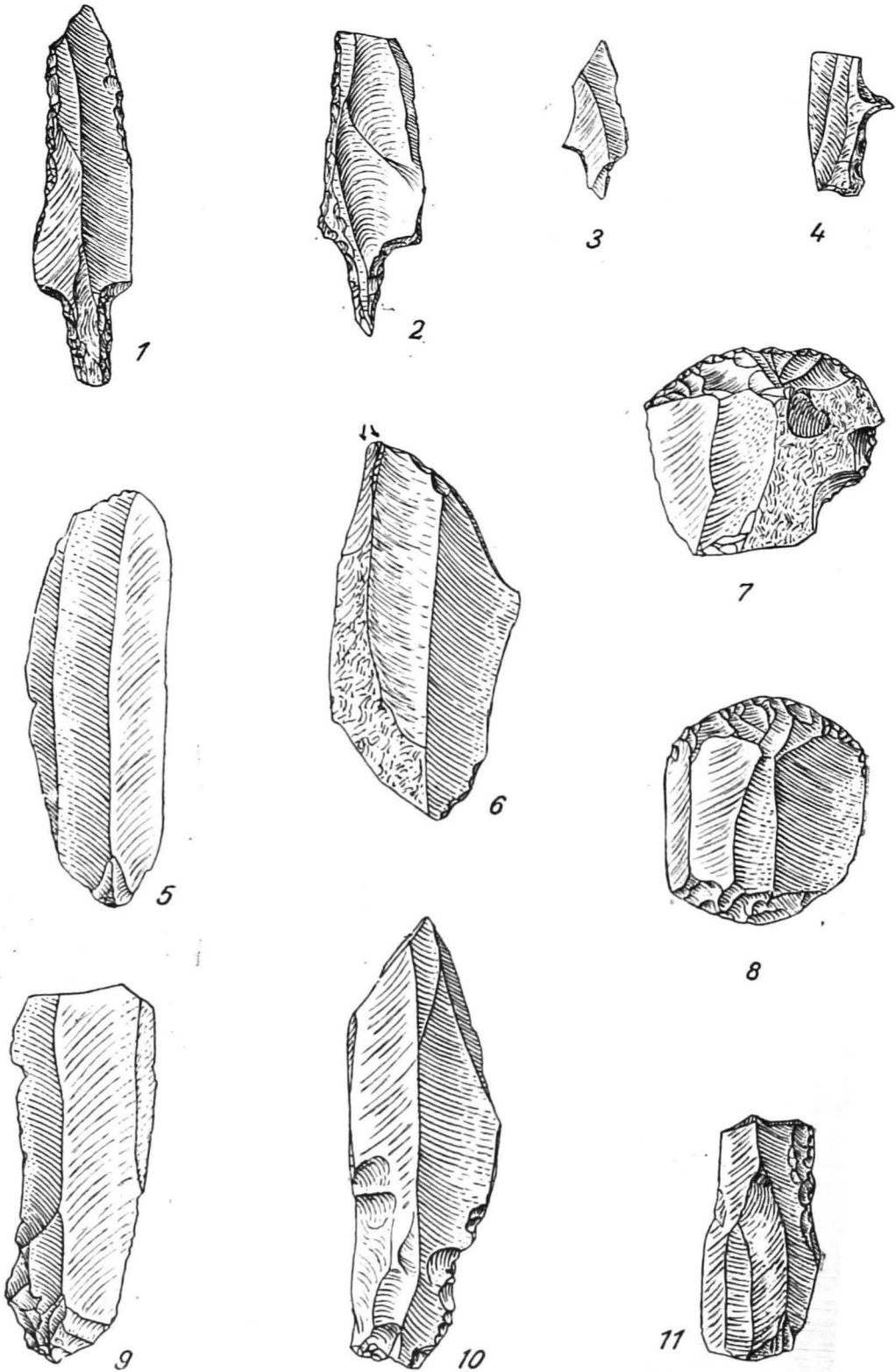

Fig. 2. — *Bardos-Bicaz Chei*. Unelte svideriene.

O singură lamă mai groasă, triunghiulară în secțiune, are una din laturi reascuțită. Semnalăm prezența unui fragment de lamă îngustă și groasă, ovală în secțiune, lamă de la care se păstrează doar un fragment din partea bazală. Pe latura dreaptă prezintă o proeminență în formă de pinten, cu vârful ascuțit și arcuit în jos, cum sînt spinii la trandafiri, realizat prin rețușe abrupte și mărunte. Negăsindu-i nici o analogie între piesele unor așezări cu inventar similar, n-am putea spune cu certitudine dacă în lungul său piesa a mai avut și alte proeminențe de același fel și ce anume reprezenta această unealtă. S-ar putea însă ca aceasta să fie un tip nou de săgeată, pintenul putînd juca același rol ca și aripioarele de la săgeți.

Deși puține, din inventarul nostru nu lipsesc nici burinele, această categorie de unelte fiind reprezentată de un burin median pe lamă lată și de altul dublu pe colț de lamă fragmentară. Ca unelte combinate, prezentăm cele două gratoare-burin realizate pe lame, fiecare tip ocupînd capătul opus.

În comparație cu alte tipuri de unelte, gratoarele sînt mai numeroase și variate, patru dintre ele fiind plate, lucrate pe capăt de lamă, două mai înalte realizate pe așchii scurte și groase și un gratoar dublu pe așchie scurtă.

Deosebit interes prezintă cele trei vîrfuri cu peduncul care, alături de tipurile de unelte prezentate mai sus, vin să contureze și să definească specificul acestui complex. Primul e realizat pe o lamă lungă de 5,2 cm cu vârful rupt, laturile subțiri și tăioase. Pe $3/4$ din lungimea sa, latura stîngă poartă rețușe abrupte, cu ajutorul cărora s-a intrat mult în corpul piesei, pînă aproape de nervura centrală, formîndu-se astfel o muchie groasă și abruptă. Latura dreaptă e rețușată mărunț numai în partea sa de mijloc, pe o porțiune ce nu depășește 2 cm. Pedunculul, lung de 1,3 cm și lat de 0,5 cm, are capătul de bază știrbit. El are o poziție mediană pe lungul piesei, realizat prin rețușe abrupte pe ambele laturi, avînd partea ventrală și dorsală applatizate prin așchieri mărunte în partea inferioară.

Cel de-al doilea vîrf este de asemenea cioplit dintr-o lamă, lungă de 4,1 cm, cu vârful spart. Latura dreaptă e subțire și tăioasă, fără alte intervenții ulterioare. Latura stîngă este, ca și în primul caz, rețușată abrupt, adînc în corpul piesei, pînă la nervura centrală. Pedunculul e ascuțit și lung de 1,2 cm, realizat prin rețușe abrupte pe ambele laturi.

Cel de-al treilea vîrf este realizat pe o lamă subțire, microlitică, a cărei lungime abia depășește 2 cm, iar pedunculul e numai de 0,7 cm. Ca și la celelalte două piese, vîrfurile sînt sparte. Ambele laturi sînt tăioase, dar nerețușate.

Materia primă. Pentru cioplirea uneltelor descrise mai sus s-a folosit în principal silexul cretacic de culoare închisă și cel albastru-vinețiu de bună calitate, cu granulație fină, patinat în alb, asemănător celui ce se găsește în părțile de la nord-est, pe Prut. În complexul de la Bardos el reprezintă proporția de 95 %, restul de 5 % reprezentînd rocile locale : gresia și sistul negru.

Încadrare. Prin poziția sa geografică și stratigrafică și prin componența inventarului litic, complexul de la Bardos se apropie mult de cel din așezarea de la Ceahlău-Scaune².

² C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Sur la présence du Swidérien en Roumanie*, în *Dacia*, N. S., II, 1958.

Neavînd deocamdată rezultatele unor analize care să ne permită o încadrare geocronologică precisă, după cum și faptul că ambele așezări se află la mare altitudine și că resturile de cultură materială apar în condiții similare, ne vom limita la încadrarea provizorie făcută pentru așezarea de la Scaune, potrivit căreia „stratul geologic care păstrează dovezile vechii locuiri reprezintă depozite ce corespund începutului retragerii stadiului glaciar Würm III, acolo unde pleistocenul vine în contact cu holocenul”³.

Principalele tipuri de unelte aflate în cele două așezări-lame simple și retușate, lame microlitice retușate abrupt, gratoare, burine și mai cu seamă virfurile cu peduncul, le apropie foarte mult și le dau o caracteristică cultural-istorică și cronologică precisă.

În același timp trebuie să menționăm și unele deosebiri ce se pot distinge, comparînd inventarul celor două așezări. În acest sens, amintim prezența în cadrul inventarului de la Bardos a lamelor cu scobituri uni- sau bilaterale, prezența unei unelte cu pînten, după cum și lipsa totală a nucleelor. La Scaune, nucleele, după lame, sînt cele mai numeroase. Acest ultim aspect este ușor de explicat prin simpla menționare a faptului că aici materia primă de bază pentru confecționarea uneltelor o constituie rocile silicoase și gresiile din valea Bistriței, deci aflate în apropiere și ușor de procurat, pe cînd la Bardos s-a folosit aproape în exclusivitate numai șilex de bună calitate, adus de la mare distanță. Procurîndu-și materia primă din apropiere, tabăra de vînători sviderieni de la Scaune a fost în același timp și o așezare atelier, în urma căreia au rămas peste 200 de piese pe metru pătrat (în majoritate deșeuri de prelucrare), în timp ce la Bardos nu ajungem nici la 10 piese pe metru pătrat.

Amintim totodată că, dacă la Scaune procentajul de unelte tipice este redus, la Bardos el reprezintă aproape 50%.

Cele două așezări fac atît dovada prezenței culturii svideriene pe teritoriul țării noastre, cît și a răspîndirii sigure către sud a acestei culturi nordice. Deși în timp și ca aspect cultural cele două așezări sînt apropiate, caracterul totuși diferă. Așezarea de la Scaune este o așezare-atelier, de durată mai lungă, în care s-a folosit materia primă locală pentru confecționarea uneltelor, iar la Bardos avem de-a face cu urmele unei locuiri temporare, pe locul căreia s-au folosit la maximum bulgării de șilex crețacic de bună calitate aduși din părțile nordice, de unde veneau și purtătorii acestei culturi.

În cele de mai sus ne-am limitat la prezentarea preliminară a puținelor materiale descoperite pe o suprafață redusă, avînd înaintea de toate intenția de a face cunoscută descoperirea celei de-a doua așezări svideriene la înălțime, în Carpații noștri orientali, faptul prezentînd deosebit interes pentru aria răspîndirii acestei culturi nordice spre sud.

După executarea unor analize de sol și sporo-polen și precizarea încadrării geocronologice, importanța așezărilor noastre va fi cu atît mai mare, cu cît majoritatea descoperirilor svideriene poloneze și sovietice provin din culegeri la suprafață, pe dune.

Lucrări recente ale cercetătorilor polonezi vin să pună la îndoială cronologia acestei culturi, stabilită cu ani în urmă de către L. Sawicki,

³ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *op. cit.*, p. 8-9.

întrucît s-a constatat că pe dunele de la Swidry Wielkie, la suprafață, sînt mai multe materiale amestecate.

Într-un studiu apărut în 1964, J. Kozłowski și R. Schild socotesc că cel mai important material sviderian polonez provine din săpăturile lui S. Krukowski la Swidry Wielkie I lângă Varșovia, întrucît acesta provine din săpătură și stratigrafic se află la baza stratului holocen, fără a putea deocamdată demonstra dacă industria svideriană pătrunde și mai jos⁴.

Așa că discuțiile anterior purtate de cercetătorii polonezi cu privire la apartenența culturii svideriene paleoliticului superior sau epipaleoliticului au fost duse pe criterii tipologice, cele stratigrafice precise lipsind. După poziția stratigrafică a așezării de la Scaune (preliminar plasată la baza holocenului) și a celei de la Swidry Wielkie, aflată în condiții stratigrafice similare, precizarea adusă de C. S. Nicolăescu-Plopșor că „sviderianul este o cultură epipaleolitică dezvoltată din paleoliticul superior”⁵ este pe deplin justificată și corespunde întru totul aprecierii cercetătorilor sovietici, care n-au plasat-o niciodată în paleoliticul superior.

În cadrul epipaleoliticului, așezările noastre ar putea ocupa faza de început sau cel mult spre mijloc, inventarul lor necunoscînd influențele tardenoasiene. Fondul lor litic principal constă din unelte specifice industriei paleoliticului superior de sfîrșit, completat cu vîrfurile de săgeată cu peduncul.

Cele două așezări ale noastre au un singur strat de cultură și nu avem posibilitatea încadrării lor sigure, mai ales că și în împrejurimi lipsesc așezările aziliene.

Puține vîrfuri pedunculate, unele mai concludente, altele numai apropiate, dar descoperite în condiții stratigrafice precise, sînt cele din Crimeea. Aici, așa cum menționează A. A. Formozov, așezările svideriene sînt precedate de cele aziliene de tip Buran-Kaia, stratul inferior Șan-Koba și Fatima-Koba și sînt acoperite de așezări mai tîrzii, tardenoasiene, de tip Murzak-Koba, Șan-Koba și Fatima-Koba straturile superioare⁶.

După aprecierea lui A. A. Formozov, sviderianul din Crimeea ocupă perioada de mijloc a epipaleoliticului, mai mult spre început⁷. Avînd în vedere că unele vîrfuri de săgeată amintite, întîlnite în peșterile din Crimeea, se apropie de vîrfurile noastre de săgeată, le-am putea considera contemporane, adică spre mijlocul epipaleoliticului, atît unele, cît și altele reprezentînd urmele răspîndirii sviderianului către sud.

Fiînd vorba numai de două așezări de acest gen descoperite pînă acum pe teritoriul țării noastre, în cea de-a doua efectuîndu-se doar sondaje, rezervăm pentru viitor concluzii mai ample, cînd descoperiri noi și materiale mai multe ne vor permite aceasta.

⁴ J. K. Kozłowski și R. Schild, *Über der Stand der Erforschung des späten und ausgehenden Paläolithikums in Polen*, în *Arch. Austriaca*, 36, 1964, p. 87.

⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Oameni din virsta veche a pietrei*, București, Edit. științifică, 1965, p. 80.

⁶ A. A. Formozov, *Открытие свидерской стоянки в Румынии и проблема южных связей и даты свидерской культуры* în *SA*, 2, 1961, p. 268.

⁷ A. A. Formozov, *Периодизация мезолитических стоянок Европейской части СССР*, în *SA*, XXI, 1954, p. 39–41.

UN NOUVEL ÉTABLISSEMENT SVIDÉRIEN DANS LES CARPATES ORIENTALES

RÉSUMÉ

Les auteurs annoncent la découverte d'un nouvel établissement svidérien en Roumanie (le deuxième), situé dans la montagne Bardos, commune de Bicaz-Chei, à l'altitude de 1135 m.

La couche archéologique, épaisse d'approximativement 0,15 m, est située à la base du holocène. L'inventaire en pierre se compose d'outils en silex, lames entières ou fragmentaires de dimensions moyennes et microlithiques, burins, grattoirs et pointes pédonculées symétriques.

La position stratigraphique de même que l'inventaire en pierre sont semblables à ceux de Ceahlău-Scaune.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *Bardos-Bicaz Chei*. Outils svidériens.

Fig. 2. — *Bardos-Bicaz Chei*. Outils svidériens.